УДК 34.7:349.2

БЕЙШЕМБИЕВ Э. Ж.
Ж. Баласагын КУУ, Бишкек
Beyshembiev E. J.
J.Balasagyn KNU, Bishkek
esengulbeishembiev(g),yandex.ru

КЫРГЫЗСТАН: ЖАРАНДАРДЫН ЭМГЕККЕ КОНСТИТУЦИЯЛЫК УКУГУ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК УКУК

Кыргызстан: конституционное право граждан на труд и международноеправо.

Kyrgyzstan: The constitutional rights of citizens to work and international law

Аннотация: *Кыргызстандын Россия жана Казахстан менен жана ошондой эле ЕАЭБ (ЕАЭС) мүчөсү катары: «эмгек мигранттарынын» көйгөйлүү проблемаларын чечүү; өлкөбүздөгү чет өлкөлүктөрдүн, жарандыгы жоктордун, качкындардын жана кайрылмандардын статусу боюнча.*

Аннотация: *в статье исследуются взаимоотношения Кыргызстана с Россией и Казахстаном как членами ЕАЭС по проблемам трудовых мигрантов; дается анализ юридического статуса иностранцев, лиц без гражданства, беженцев и кайрылманов.*

Annotation: *this article explores the relationship of Kyrgyzstan with Russia and Kazakhstan, as the EAEU members on the problems of migrant workers, the legal status of foreigners and staeless persons, refugees and kairylman.*

Негизги свздвр: *эмгек мигранты; чет өлкөлүк жаран; жарандыгы жок адам; качкын жана кайрылман.*

Ключевые слова: *трудовой мигрант; иностранец; лицо без гражданства; беженец и кайрылман.*

Keywords: *migrant worker; foreigner; stateless person; refugee and kairylman.*

Илимий булактар. Кыргызстандын Конституциясы (2016.11.12), эмгек укугунун эл аралык укук менен айкалышына профессор А.Б.Баетов, профессор К.С. Раманкулов жана макаланын авторунун эмгектери бар; Россиялыктардан К.Н. Гусов, Н.Л. Лютов жана Е.В. Магницкая жана авторлоштору, эмгек укугу боюнча окуу китептерин чыгарышкан **[1].**

Теманын актуалдуулуугу. Ааламдашуу заманында дуйнелук рыноктун эбегейсиз ачылышы, конкуренттик таймаштын айосуз курчушу, маалымат Интернет технологиясынын революциясы; жаны

заманда эмгек укугу менен жарандык укуктун эл аралык укук аркылуу тыгыз байланышы.

Жацы маалыматтар [2].

1. 2016 ж. карата КРнын калкынын саны - 6 млн. 81.344. (эмгекке жарамдуусу - 59%. калктын - 60% айылда жашайт).

2. КРда эмгекке жарамдуулардын саны - 2 млн.504.2.

3. Жумушсуздардын саны - 56.200. Иштебегендер - 86.400. Жалпы катталган жумушсуздардын 52% - аялдар. Ишке орноштурулган - 50.7мин(5.5%).

4. 2016.01.12.- КРнын мамлекеттик миграция кызматы чет елкелуктерге теменку квоталарды бекиткен - 11.751 (Бишкекте - 5.557 (47.3%)). Базарда иштегендерге-1.091. (Бишкекте - 874). Мисалы, енер жай, транспорт, курулуштагы улуш - 55.1%.

5. 2016 ж. КРнын мамлекеттик миграция кызматы дуйненун 79 - елкесуне «эмгек квотасын» берген. Пайызы боюнча - КЭРна (КНР) - 77% . Туркиядагылар - 8.6%. АКШ - 1%...Мисалы, кытайлыктар - Бишкек ЖЭБ (ТЭЦ) реконструкциялоодо, нефть, газ, алтын тармактарында эмгектенишет.

6. 2016. 13.12.-КРнын Жогорку Кенешинин эл аралык иштер, коргонуу, коопсуздук Комитети: «Чет елкелуктерге жумушчу квоталар женунде» мыйзам долбоорунда, алардын саны 20%дан ашпашы керек, калгандары жергиликтуу жарандар болот делген.

7. 2016.01.04.- КРда качкындар (беженцы) - саны 167!.

8. Кайрылмандар - 50-70 миц! Мисалы, Памирде (Мургаб - Жергеталда) 1.400 - этникалык кыргыз бар. Кичи Памирде 208- уй булее жашайт, ал эми Чоц Памирде 273- уй булее. 2016 ж. КРнын Экмету 10-млн. сомдук гуманитардык жардам керсетту. 1995 - 2013 жж. дуйнедегу кайрылмандардын - 40 мици КРнын жарандыгын алды. 2010- 2015 жж. 863 - кайрылман статусуна ээ болушту.

Кыргызстандын Конституциясы , мыйзамдары, Кодекси жана эл аралык Декларация жана Пактылар [3].

1.КРнын Конституциясы (2010.27.06). Кыргызстан - социалдык мамлекет (1-берене,1-бол.). Эмгек эркиндиги-ишмердиктин турун жана кесипти эркин тандоо укугу берилет. Эмгектин баардык формалары корголот, ошондой эле жумушсуздуктан да.

2.КРнын Конституциясы (2016.11.12.) - "адам емуру, саламаттыгы, укугу жана эркиндиктери жогорку баалулук болуп саналган эркин жана кез карандысыз демократиялык мамлекет куруу максаты ырасталган"(пре-амбула).

КРнын Конституциясында: " эл аралык келишимдерди жана эл аралык жалпы таанылган принциптерин жана ченемдерин колдонуу тартиби жана шартгары мыйзам менен аныкталат"(6-берене,3-бел.,2-абз.). Адам укуктары жана эркиндиктери КРнын жогорку баалуулуктарына кирет. Алар тузден - туз колдонулат, борбордук мамлекеттик органдар, жергиликтуу ез алдынча башкаруу органдары жана алардын кызматкерлери, алардын ишмердигинин маанилуулугу мыйзамда аныкталат.

3. КРнын мыйзамдары.

3.1. Кыргызстанга кечуп келген этникалык кыргыздарга мамлекеттик Кепилдиктер (2015.27.01.). Этникалык кыргыз - кыргыз улутундагы адам, чет елкелук жарандыгы бар же жарандыгы жок, кыргыз адамы. Кайрылман статусун алган.

3.2. Тышкы эмгек миграциясы женунде (2015.27.01). Тышкы эмгекчи мигрант - иш аткаруу максатында КРнын жаранынын ез эрки менен КРнан чыгып кетиши, ошондой эле чет елкелук жарандын же жарандыгы жоктун КРнын аймагына келиши.

3.3. Жобо «Кайрылман статусун беруунун тартиби женунде» (2015.23.06.). Кайрылман - бул этникалык кыргыз, чет елкелук жаран же жарандыгы жок адам, ез эрки менен КРна кечуп келип кайрылман статусун алган.

3.4. Жобо «КРнын мамлекеттик миграция кызматы женунде»(2015.11.12.). Чет елкедегу КРнын жарандарына жумуш таап берууге кемекчу болот. Кайрылмандарга кубелук тапшырат.

3.5. Ички миграция женунде (2016.25.07). Туруктуу же убактылуу жашаш учун жер которушу .

3.6. Тышкы миграция женунде (2016.26.10.). КРнын Тышкы иштер министирлиги гана виза бере алат. Мамлекеттик каттоо кызматы виза берууден ажыратылды. Террористик, экстремистик, сепаратитстик уюмдардын мучелеруне иммигрант статусу берилбейт. *Иммигрант* - башка елкеге келген адам. *Эмигрант* - башка елкеге кечкен адам.

4. КРнын Эмгек Кодекси (2016.11.11.)

4.1.Эмгек укугу боюнча эц маанилуу максаттар жана милдеттер.Жарандын эмгек укугуна жана эркиндиктерине мамлекеттик кепилдиктер, жагымдуу шарттарды тузуу, жумушчулар менен жумуш беруучулердун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо. *Дискриминация* болдум деген жаран, сотко арыз менен кайрылып, бузулган укуктарын калыбына келтирууну жана материалдык жана

моралдык зыянды ендурууго акылуу. Эч ким езунун эмгекке болгон укук жана эркиндиктеринен чектелиши мумкун эмес (жынысы, улуту, расасы ж.б.у.с.).Чет елкеде иштеген жарандын эмгек акысы жалпы негизде эсептелет. Зыян келтирилсе, анын кесипкейлугуне жана квалификациясына жараша орточо айлыгы эсептелет. КРнын аймагынан чет елкеге туруктуу жашоо учун кеткен жаранга, ага теленуучу зыян елчему КРнын эл аралык келишимдери менен аныкталат.

4.2. КРнын дипломатиялык кызматкеринин иштее шарты начар болбошу керек. Дипломатиялык кызматкер чет елкеден кайтып келгенге чейинки кызматы бош болбосо, анын макулдугу менен теменку кызматка дайындалышы мумкун, бирок бир тепкичтен темен эмес. Эгерде кызматкер *«персона нон грата»* деп жарыяланса, аны кайра чакыртуунун кошумча негизи болот.КРда ратификацияланган эл аралык келишимдер жана башка эл аралык нормалар, КРда тике колдонулат. Эгерде КРнын мыйзамдарына Караганда, КРсы ратификациялаган эл аралык келишимдерде жумушка ете ыцгалуу шарттар бекитилсе, анда эл аралык келишимдердин нормалары колдонулат (3- берене). КРнын аймагында жайгашкан ишканаларда иштеген чет елкелук жарандарга жана жарандыгы жокторго, республиканын мыйзамдары колдонулат, эгерде КРнын мыйзамдарында же эл аралык келишимдерде башка шарттар керсетулбесе.

КРнын аймагында жайгашкан чет елкелук «Транс-улуттук» (ТНК) корпорацияда иштеген жумушчуларга да мыйзамдар жана башка укуктук ченемдик актылар таркатылат, эгерде КРнын мыйзамдарында же эл аралык келишимдерде башка жоболор бекитилбесе. Аталган ишканаларда иштеген КРнын жарандары, аталган уюмда иштеген жумушчулар сыяктуу тец эмгек учун тец акы алууга укуктуу (7-берене).

5. Адам укуктары женунде жалпы Декларация (1948.10.12.). КРсы ага кошулган - 1994.12.01. 23- беренеде баса белгиленген : «ар бир адам эмгекке укуктуу, эмгекти эркин тандоого, калыс жана ыцгайлуу эмгек шарттарына, ошондой эле жумушсуздуктан коргоого», деген кепилдиктер айтылган.

6. Эмгек, социалдык жана маданий укуктарынын эл аралык Пактысы
(1966. 16.12.). КРсы ага кошулган - 1994.12.01.

Пактыда: *мамлекет эмгекке укукту тааныйт. Адам аны езу эркин тандап алып, ак эмгеги менен турмушуна акча табат*.Кеп, бакубат турмушка кенен жол ачылгандыгында.

7. Кыргызстан жана Россия [4].

КРсы - 2015 ж.= ЕАЭБ (ЕАЭС) ке кошулгандыгынын пайдасы.

7.1. КРнын жараны РФда жана РФнын жараны КРнын аймагында милдеттуу каттосуз 30 - кун журе алат женунде Келишим(2015.21.06.).

7.2. Мурда 7- кун болчу. Миграция картасында «жумушка» деп керсетуп, жумуш издеши керек. Ошондо, дагы 90 - кунге калууга акылуу. Жумуш таппаса, РФнан КРна 90 - кунге кетет. РФсы кесипкей адамдарды талап кылышууда (машине куруу, тоо-кен жана курулуштарга...).

7.3. РФда КРнын «ЖОЖ»дор дипломдору таанылат.Кирип-чыгуу ички паспорт (ID- карта) менен.

7.4. РФнын тарыхы жана орус тили боюнча экзаменден, КРнын эмгек мигранты бошотулду. РФдагы бала-бакча жана мектептерде окуугауруксат талап кылынбайт. Ошондой эле, жергиликтууу медициналык поликлиникалардан да атайын каттоосуз жардам ала алат.

Эскертуу. Мурда, аталган кызматтарга эмгек мигранттарынын жалпы чыгымы 30. 000 рубльге ($ 470) жетчу экен. 2017 жылдан, РФсы КРнын жарандарынан да милдеттуу *дактилоскоялык* катоонуу койду. *Бармак изин алуу,* биринчи кезекте, мыйзамсыз миграцияны оздуктоого жардам бермекчи.

8. Кыргызстан жана Казахстан [5].

8.1. КРнын жараны Казахстанда, езу жана уй - буле мучелеру 30 - кун каттосуз журе алышат. Аталган меенетте КРнын жараны иш беруучу менен келишим тузушу керек. Каттоо, Казахстандын ИИМнин миграция полициясы тарабынан жургузулет.

9. Кыргызстан жана ЕАЭБ (ЕАЭС).[6].

9.1. Жумушчу мигранттын жана уй - буле мучелерунун ЕАЭБке муче беш мамлекетте болушу учун (Кыргызстан, Казахстан, Россия, Беларусь, Арменияда) уруксат талап кылынбайт. Убакыт меенету иш беруучу менен жумушчу мигранттын тузулген келишимге жараша болот.

9.2. Жумушчу мигрантка жана уй - буле мучелеруне социалдык камсыздандыруу кепилденет.

9.3. Жумушчу мигранттын эмгек стажы жалпы эмгек стажга кошулат.

10. Чечилбеген жана чечиле турган маселелер.

10.1. Кайрылмандар КРна мурдагы жарандыгынан чекпай келишууде. Бул: каттоо, иш беруу, балдарын окутуу жана медициналык жардам керсетуу сыяктуу проблемаларды жаратууда.

10.2. РФда КРнын 77 мин, адамы «кара тизмеде» бар. Алардын 40 -мици гана «кара тизмеден» чыкты. Эмгек мигранттарынын пенсия маселеси да али чечиле элек.

11. Чет елкелектердун 2016 ж. 5 - ноябрынан 5 - кунде катталышы керек болчу (болбосо 10.000 сомдук айып). Аталган меенет езгерду. 2016 ж. 19.12. КРнын вкмотунун токтому кабыл алынды: «Кыргыз Республикасынын аймагында чет влквлуктврду жана жарандыгы жокторду каттоо маселелери женуде». Эми 92 - елкеге эки принцип менен КРда журууге уруксаат берилет: милдеттенменин эки жак учун тец бирдей болушу (взаимность) жана КРнын катышы менен ЕАЭБ мамлеттерине 30 - кун: Армения, Беларусь, Казахстан жана Россия учун. Кыргызстандын коомдук - саясий турмушунда Конституция боюнча референдум (2016.11.12.) езгече орунду ээлейт. Анткени, мамлекеттин башкы социалдык милдети - элди жумуш менен камсыз кылуу, ага кызмат кылуу, элди тейлее, адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо.

Адабияттар

Баетов А.Б.Правовая интеграция: Международно-правовые аспекты и категориальная характеристика.- Б.: 2012.- 276 с; Бейшембиев Э.Ж. Кыргыз Республикасы жана эл аралык жалпы укук: тесттер. Кыргызская Республика и международное публичное право: тесты.- Б.: «Маартснаб».- 2016.- 92 б.; Раманкулов К.С. Кыргыз Республика - сынын эмгек укугу.- Б.: «ТАС».- 2013.- 576 б.; Гусов К.Н., Лютов Н.Л., Международное трудовое право. Учебник.- М.: «Проспект».- 2016.- 592 с; Магницкая Е.В., Евстигнеева У.Н., Викторова Н.Г. Трудовое право. Учебник- М.: «Проспект».- 2016.- 321 с.
Интернет - сайттар: akipress .org.; www. azattyk.org.; www.wikipe- dia. org.
Интернет - сайттар: www.president.kg.: www.kenesh.kg.; www. min- just. gov.kg.; www. adviser.kg.
Интернет - сайттар: https: regnum.ru [neus] 1935503.hetm.; kremlin ra.
Интернет- сайттар: https: www.qooqle.com.
Интернет - сайттар: novosti.izde.kg.search.ea3c.; www.kyrlibnet.kg.